

1

Uitgangspunt: kansen bieden belangrijk

Uitgangspunt: kansen bieden belangrijk

De (gelijke) kansen van leerlingen staan onder druk, dit is verder versterkt door de coronacrisis.¹ Meer dan ooit is het van belang om alle leerlingen kansen te bieden in het onderwijs. Het schoolklimaat speelt hierbij een belangrijke rol. Onderzoek naar effectieve scholen laat zien dat deze scholen hun onderwijs afstemmen op de leerbehoeften van leerlingen, veel rijke leermogelijkheden bieden en ambitieuze verwachtingen hebben van alle leerlingen. Hoge verwachtingen dragen bij aan het creëren van een schoolomgeving die leerlingen de gelegenheid geeft zich optimaal te ontplooiën.²,³ 'Hoge verwachtingen' draait feitelijk om het hebben van een realistische en optimistische verwachting van de leerling, zicht hebben waar de leerling staat, het bieden van uitdagend onderwijs en passende ondersteuning. Het gaat dus niet om 'iedere leerling op het hoogste niveau' of 'hoger is beter', maar om 'iedere leerling op zijn of haar best passende niveau'.

Verwachtingen en achtergrondkenmerken

We weten dat zo'n 30 procent van de leerlingen in de onderbouw van het vo nog wisselt van schoolsoort. De Inspectie van het Onderwijs constateert in een themaonderzoek naar toelating en plaatsing in het vo dat scholen met veel 'opstroom' zich kenmerken doordat zij hoge verwachtingen van hun leerlingen hebben, de ontwikkeling van leerlingen nauwgezet volgen en daar op inspelen door passende begeleiding of extra uitdaging te bieden. Scholen waar weinig leerlingen opstromen en veel leerlingen afstromen kenmerken zich eerder door strenge overgangsnormen en lagere ambities voor opleidingsniveau zichtbaar zijn, zowel bij leerlingen als bij scholen.⁴

De verwachtingen en oordelen over leerlingen zijn niet alleen gebaseerd op het daadwerkelijk presteren van de leerling, maar ook op het beeld dat leerkrachten hebben van de (sociale) groep waartoe leerlingen behoren en waarbij stereotype beelden een rol kunnen spelen.⁵ Onderzoek laat zien dat de onderwijsambitie wordt beïnvloed door achtergrondkenmerken van leerlingen: zoals opleidingsniveau en stedelijkheid. Er zijn vaak lagere verwachtingen van leerlingen wier ouders een lager opleidingsniveau hebben en van leerlingen woonachtig in minder stedelijke gebieden.^{6, 7, 8, 9} Dit zien we bijvoorbeeld ook terug in schooladviezen krijgen die leerlingen in groep 8 krijgen (zie ook het kader over corona).^{10, 11} Bijzonder hoogleraar Eddie Denessen stelt dat leerlingen gebaat zijn bij optimisme als het gaat om advisering en plaatsing in het vo.¹² Hier speelt de *Selffulfilling prophecy* namelijk een rol: leerlingen presteren conform de verwachtingen die er van hen zijn.^{13, 14} Dit blijkt ook uit onderzoek gedaan aan de Universiteit Maastricht: leerlingen met een havo/vwo advies die geplaatst werden in een havo-brugklas stroomden vaker af ten opzichte van leerlingen die geplaatst werden in een vwo-brugklas, die vaker op dat niveau uitstroomden.¹⁵

Extra aandachtspunten als gevolg van de coronacrisis

- De schooladviezen in 2019/2020 waren gemiddeld genomen lager in vergelijking met voorgaande jaren.* Ook zijn leerlingen gemiddeld genomen gestart op een lager niveau in het vo in schooljaar 2020/2021. Dit kan mede verklaard worden door het wegvallen van de eindtoets als gevolg van de scholensluiting in dat jaar. Kijkend naar voorgaande jaren is de inschatting dat zo'n twee á drie leerlingen per klas zijn ingestroomd op een niveau dat onvoldoende recht doet aan hun capaciteiten en mogelijkheden.
- De lagere schooladviezen én lagere plaatsing zijn niet evenredig over de leerlingen verspreid. Leerlingen met een lagere sociaaleconomische status en leerlingen woonachtig in minder stedelijke gebieden zijn sterker benadeeld door het wegvallen van de eindtoets. Zij hebben lagere adviezen gekregen en zijn minder vaak boven hun schooladvies geplaatst.

• Het afstands- en hybrideonderwijs was een extra uitdagende factor, zowel voor scholen als voor leerlingen. Ondanks dat scholen hard gewerkt hebben om via afstands- en hybride onderwijs aandacht te geven aan de ontwikkeling van hun leerlingen, is in het afgelopen jaar bij een groep leerlingen een vertraging in hun leergroei ten opzichte van andere schooljaren ontstaan. Die vertraging kan mogelijk nog enige jaren kan doorwerken. Dit geldt voor leerlingen over de volle breedte van het funderend onderwijs.^{16, 17, 18, 19, 20} Daarbij zijn er uiteraard verschillen in de omvang van vertragingen tussen leerlingen, leerjaren en scholen. Hierbij geldt echter wel dat juist kwetsbare leerlingen extra geraakt zijn en worden. De NCO heeft over de vertraging in leergroei een aantal interessante [factsheets](#) gepubliceerd.

* Met de termen 'hoog' en 'laag' wordt aangesloten bij het algemene taalgebruik en wordt absoluut geen waardeoordeel uitgesproken. Waar het om gaat is dat leerlingen op het voor hen meest passende niveau onderwijs kunnen volgen.

Uit studies naar verwachtingen van docenten blijkt dat de invloed van verwachtingen op prestaties van leerlingen te maken heeft met de houding en het gedrag van docenten op basis van de verwachtingen die zij van leerlingen hebben.^{21, 22, 23} De hoogte of laagte van de verwachting is van invloed op de interactie tussen leerkracht en leerling. Ook wordt het aanbod (voor specifieke leerlingen) afgestemd op verwachtingen en bieden docenten vaak verschillende leermogelijkheden aan leerlingen van wie ze hoge of juist lage verwachtingen hebben, terwijl wat leerlingen leren juist afhangt van de leermogelijkheden die hen aangereikt worden.²⁴ Met leerlingen reflecteren op hun ontwikkeling, ambities en competenties kan helpen om ook zicht te krijgen op de eigen verwachtingen. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor iets als werkhouding: juist bij leerlingen uit lagere sociaaleconomische milieus ontwikkelt een goede werkhouding zich soms pas op latere leeftijd, waarna zij beter gaan presteren.²⁵ Deze leerlingen kunnen ondersteuning van school dus juist extra goed gebruiken.

Lage verwachtingen zijn zorgelijk, omdat lagere verwachtingen kunnen zorgen voor lagere prestaties, ook wel het 'Golem-effect' genoemd.²⁶ Terwijl hoge verwachtingen aan de andere kant leiden tot hogere prestaties: het Galatea-effect.²⁷ Er wordt al meer dan vijftig jaar onderzoek gedaan naar het zogenaamde Pygmalion-effect, het fenomeen dat beschrijft hoe de verwachtingen van leerlingen beïnvloed kunnen worden door de verwachten die docenten van hen hebben.²⁸ Interessant om te bekijken is het [stappenplan](#) van Robert Marzano (2010) over het communiceren van hoge verwachtingen.

Waar kunt u terecht bij vragen?

Thema's	Organisatie	Contact
Bestuursvraagstukken rondom de overgang po-vo en doorstroom	VO-Raad	www.vo-raad.nl www.vanponaarvo.nl
Informatie voor ouders	Ouders & Onderwijs	www.oudersenonderwijs.nl vraag@oudersenonderwijs.nl
Themapagina	SLO	www.slo.nl/handreikingschooladvies
Onderwijskwaliteit	Inspectie van het Onderwijs	www.onderwijsinspectie.nl
Nationaal Programma Onderwijs	OCW	www.nponderwijs.nl
Hybride onderwijs	OCW	www.lesopafstand.nl
Informatie over wet- en regelgeving	OCW	Contactformulier via www.rijksoverheid.nl

Eindnoten

- 1 SER (2021). Gelijke kansen in het onderwerp. Structureel investeren in kansengelijkheid voor iedereen.
- 2 Smith, T. K., Connolly, F., & Pryseski, C. (2014). Positive school climate: What it looks like and how it happens. Nurturing positive school climate for student learning and professional growth. Baltimore: Baltimore Education Research Consortium
- 3 Peterson, E. R., Rubie-Davies, C., Osborne, D., & Sibley, C. (2016). Teachers' explicit expectations and implicit prejudiced attitudes to educational achievement: Relations with student achievement and the ethnic achievement gap. *Learning and Instruction*, 42, 123-140. doi:10.1016/j.learninstruc.2016.01.010
- 4 Inspectie van het Onderwijs (2019). Plaatsing en toelating in het vo.
- 5 Geven, S., Batruch, A., & Van de Werfhorst, H. (2018). Inequality in teacher judgements, expectations and track recommendations: A review study. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2018/11/29/inequality-in-teacher-judgements-expectations-and-track-recommendations-a-review-study>
- 6 Boone, S., & Van Houtte, M. (2016). More ambitious educational choices in urban areas: A matter of local labor market characteristics?. *Urban Education*, 51, 940-963. doi:10.1177/0042085914549363
- 7 Inspectie van het Onderwijs (2016). De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2014/2015.
- 8 Oomens, M., Scholten, F., & Luyten, H. (2019). Evaluatie Wet Eindtoetsing PO. Eindrapportage. Utrecht, Nederland: Oberon.
- 9 Timmermans, A. C., De Boer, H., Amsing, H. T. A., & Van der Werf, M. P. C. (2018). Track recommendation bias: Gender, migration background and SES bias over a 20-year period in the Dutch context. *British Educational Research Journal*, 44, 847-874. doi:10.1002/berj.3470
- 10 Oomens, M., Scholten, F., & Luyten, H. (2019). Evaluatie Wet Eindtoetsing PO. Eindrapportage. Utrecht, Nederland: Oberon.
- 11 Timmermans, A. C., De Boer, H., Amsing, H. T. A., & Van der Werf, M. P. C. (2018). Track recommendation bias: Gender, migration background and SES bias over a 20-year period in the Dutch context. *British Educational Research Journal*, 44, 847-874. doi:10.1002/berj.3470
- 12 Denessen, E. (2019). Niet vroeg selecteren, maar kansen creëren. In S. Beekhoven en P. Witte (Red.). *Sardes Special nr. 25 Naar de middelbare*. Geraadpleegd van https://sardes.nl/pathoimg.php?id=3405&image=ss25_kansen_creeren.pdf
- 13 Jussim, L., & Harber, K. D. (2005). Teacher expectations and self-fulfilling prophecies: Knowns and unknowns, resolved and unresolved controversies. *Personality and Social Psychology Review*, 9, 131-155. doi:10.1207/s15327957pspr0902_3
- 14 Timmermans, A. C., Kuyper, H., & Van der Werf, M. P. C. (2013). *Schooladviezen en onderwijsloopbanen: Voorkomen, risicofactoren en gevolgen van onder- en overadvisering*. Groningen, Nederland: GION.
- 15 Korthals, R. A. (2015). *Tracking students in secondary education. Consequences for student performance and inequality* (Dissertatie Universiteit Maastricht). Geraadpleegd van NRO databank.
- 16 https://www.cito.nl/-/media/files/kennis-en-innovatie-onderzoek/201104_cito_effectenafstandsonderwijs_samenvatting-onderzoeksrapport.pdf?la=nl-nl; <https://osf.io/preprints/socarxiv/ve427>
- 17 <https://bboamsterdam.nl/actualiteit/de-eerste-staat-van-het-amsterdamse-primair-onderwijs/>;
- 18 <https://www.educatieveagendalimburg.nl/bijdragen/limburgse-leerlingen-op-de-basisschool-ten-tijde-vancorona->;
- 19 <https://www.educatieveagendalimburg.nl/bijdragen/limburgse-leerlingen-op-de-basisschool-ten-tijde-vancorona-5>
- 20 <https://esb.nu/esb/20061628/schoolprestaties-limburgse-basisschoolleerlingen-door-eerstelockdown-flink-geraakt>;
- 21 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0738059320304855>
- 21 Wang, S., Rubie-Davies, C. M., & Meissel, K. (2018). A systematic review of the teacher expectation literature over the past 30 years. *Educational Research and Evaluation*, 24, 124-179. doi:10.1080/13803611.2018.1548798
- 22 Brophy, J., & Good, T. L. (1970). Teachers communication of differential expectations for childrens classroom performance: some behavioral data. *Journal of Educational Psychology*, 6, 365-374. doi:10.1037/h0029908
- 23 Liu, R., & Chiang, Y. L. (2019). Who is more motivated to learn? The roles of family background and teacher-student interaction in motivating student learning. *The Journal of Chinese Sociology*, 6, 6. doi:10.1186/s40711-019-0095-z
- 24 Rubie-Davies, C. M. (2015). *Becoming a high expectation teacher: Raising the bar*. London, UK: Routledge.
- 25 OECD (2016). *Netherlands 2016: Foundations for the Future, Reviews of National Policies for Education*. OECD Publishing: Paris.

- 26 Babad, E. Y., Inbar, J., & Rosenthal, R. (1982). Pygmalion, Galatea, and the Golem: Investigations of biased and unbiased teachers. *Journal of Educational Psychology*, 74, 459-474.
- 27 Babad, E. Y., Inbar, J., & Rosenthal, R. (1982). Pygmalion, Galatea, and the Golem: Investigations of biased and unbiased teachers. *Journal of Educational Psychology*, 74, 459-474.
- 28 Anneke C. Timmermans, Christine M. Rubie-Davies & Camilla Rjosk (2018) Pygmalion's 50th anniversary: the state of the art in teacher expectation research, *Educational Research and Evaluation*, 24:3-5, 91-98, DOI: 10.1080/13803611.2018.1548785
- 29 Dycke, J.L., Martin, J.E., & Lovett, D.L. (2006). Why is this cake on fire?: Inviting Students Into the IEP Process. *Teaching Exceptional Children*, Vol. 38, No. 3 (42-47).
- 30 Aanen-Zilvold, E., & Bulterman-Bos, J. (2013). Identificatie van onderwijsbehoeften met behulp van kindgesprekken. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 52(2), 57-66.
- 31 Desforges, C. & Abouchar, A. (2003). The impact of parental involvement, parental support, and family education on pupil achievements and adjustments: A literature review (Report No. 433). http://good-id-in-schools.eu/sites/default/files/sof_migrated_files/sof_files/impactparentalinvolment.pdf
- 32 Fantuzzo, J., McWayne, C., Perry, M., & Childs, S. (2004). Multiple Dimensions of Family Involvement and Their Relations to Behavioral and Learning Competencies for Urban, Low-Income Children. *School Psychology Review*, 33 (4), 467-480. Retrieved from http://repository.upenn.edu/gse_pubs/438
- 33 Hattie, J. (2014). *De impact van leren zichtbaar maken*. Rotterdam: Bazalt Educatieve Uitgaven.
- 34 McWayne, C., Hampton, V., Fantuzzo, J., Cohen, H. L., & Sekino, Y. (2004). A multivariate examination of parent involvement and the social and academic competences of urban kindergarten children. *Psychology in the Schools*, 41, 363-377. doi:10.1002/pits.10163
- 35 Anderson, L. W., Jacobs, J., Schramm, S., & Splittgerber, F. (2000). School transitions: Beginning of the end or a new beginning?. *International journal of educational research*, 33, 325-339.
- 36 Inspectie van het Onderwijs (2014). *De kwaliteit van het basisschooladvies. Een onderzoek naar de totstandkoming van het basisschooladvies en de invloed van het basisschooladvies op de verdere schoolloopbaan*.
- 37 Korpershoek, H., Beijer, C., Spithoff, M., Naaijer, H.M., Timmermans, A.C., Van Rooijen, M., . . . Opdenakker, M.C. (2016). *Reviewstudie naar de po-vo en de vmbo-mbo overgang*.
- 38 Van de Werfhorst, H. G. (2018). *Meritocratisering leidt tot waterbed-effect in het onderwijs*. ESB, *Gelijke Kansen op School*
- 39 O.a. *Inspectie van het Onderwijs (2021). De staat van het Onderwijs*.
- 40 *Inspectie van het Onderwijs (2018). Kansen(on)gelijkheid bij de overgangen po-vo. Bevindingen en bevorderende en belemmerende factoren*.
- 41 *Inspectie van het Onderwijs (2019). Plaatsing en toelating in het vo*.
- 42 Sleehof, J. P. W., Koopman, M., Thurlings, M. C. G., & Beijaard, D. (2019). An exploratory study into teachers' beliefs and experiences about allocating students. *Teaching and Teacher Education*, 80, 94-105. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2019.01.007>
- 43 Glock, S., Krolak-Schwerdt, S., Klapproth, F., & Böhmer, M. (2013). Beyond judgment bias: How students' ethnicity and academic profile consistency influence teachers' tracking judgments. *Social Psychology of Education*, 16, 555-573. doi:10.1007/s11218-013-9227-5
- 44 *Inspectie van het Onderwijs (2018). Kansen(on)gelijkheid bij de overgangen po-vo. Bevindingen en bevorderende en belemmerende factoren*. Utrecht, Nederland: Auteur.

Colofon

Den Haag, augustus 2021

Vormgeving en layout: Things To Make and Do

Deze handreiking is een productie van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en in samenwerking met SLO, Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling en de VO-raad.

Disclaimer

Deze brochure is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Voor onjuistheden en onvolledigheden met betrekking tot de inhoud van de handreiking kunnen de samenstellers van deze handreiking echter op geen enkele wijze verantwoordelijk of aansprakelijk worden gesteld. Aan de inhoud van deze brochure kunnen dan ook geen rechten worden ontleend.

